

СТАНОВИЩЕ

На представения дисертационен труд

„Влияние на средата за формиране на рискови поведенчески модели, свързани с алкохолната употреба при юноши”

от д-р Галя Димитрова Чамова - докторант на самостоятелна форма на обучение към

Катедра „Социална медицина и здравен мениджмънт” – Медицински факултет към

Тракийски университет – Стара Загора по научна специалност

„Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията”,

профессионалено направление 7.1 „Медицина” от област на висше образование: 7.

Здравеопазване и спорт

от проф. д-р Юлияна Крумова Маринова, дм

Ръководител катедра по Социална медицина и здравен мениджмънт,

Медицински факултет, Тракийски университет – Стара Загора

Настоящето становище представям в качеството си на член на Научното жури, назначено със Заповед № 1451/02.06.2016 г. на Ректора на Тракийски университет – Стара Загора и решение на Факултетния съвет на Медицински факултет (протокол № 6/25.05.2016 г.) за провеждане на процедурата по защита на дисертационния труд на ас. д-р Галя Димитрова Чамова - докторант на самостоятелна форма на обучение към Катедра „Социална медицина и здравен мениджмънт” – Медицински факултет към Тракийски университет – Стара Загора с научен ръководител доц. д-р Георги Михайлов Саров, дм и научен консултант проф. д-р Юлияна Крумова Маринова, дм. Дисертационният труд е одобрен и насочен за публична защита с решение на разширения катедрен съвет към Катедра „Социална медицина и здравен мениджмънт”, Медицински факултет към Тракийски университет – Стара Загора (Заповед № 143/22.04.2016 на Декана на МФ, ТрУ – Стара Загора проф. д-р Мая Гъльбова, дм).

Представените **документи** по процедурата са в пълно съответствие с изискванията и са отлично подредени.

Кратки биографични данни за докторанта ас. д-р Галя Димитрова Чамова:

Галя Димитрова Чамова завършва медицина през 2002 г. – Медицински факултет към Тракийския университет – Стара Загора. В периода 2003 – 2005 г. работи като старши експерт медик в РЗОК – Стара Загора. От 2005 г. и до настоящия момент е асистент по Социална медицина в катедрата по Социална медицина и здравен мениджмънт, Медицински факултет към Тракийски университет – Стара Загора. През целия този период последователно развива и усъвършенства своите умения и квалификация. Има придобита специалност „Социална медицина и здравен

мениджмънт” от 2009 г., както и редица квалификационни курсове в системата на продължаващото обучение. Владее и ползва в работата си английски и руски език.

Общо описание на дисертационния труд: Представеният за рецензия дисертационен труд отговаря на изискванията, посочени в Закона за развитие на академичния състав и Правилника за неговото приложение. Съдържа 281 стандартни машинописни страници, от които:

- Заглавна страница - 1 страница;
- Съдържание и използвани съкращения – 6 страници (стр. 2-7);
- Понятиен апарат – 2 страници (стр. 8-9);
- Въведение - 2 страници (стр. 10-11);
- Глава първа: Литературен обзор – 43 страници (стр. 12-54);
- Глава втора: Цел, задачи, хипотези, материал и методи - 14 страници (стр.55-68);
- Резултати в 5 глави: (Глава трета до Глава седма, включително) – 131 страници (стр.69-199);
- Глава осма: Обсъждане, изводи и приложения в областта на общественото здраве – 15 страници (стр. 200-214)
- Изводи – 5 страници (стр. 215-219)
- Приноси – 2 страници (стр. 220-221);
- Литература – 18 страници (стр. 222-239)
- Списък на научните публикации във връзка с дисертационния труд – 1 страница (240);
- Приложения – 41 страници – 2 приложения (стр.241-281);

Дисертационният труд е онагледен с 38 таблици и 35 фигури. Приложението са 2: анкетна карта и таблици. Библиографията съдържа 331 източника, от които 28 на кирилица и 303 на латиница.

Темата на дисертационния труд: „Влияние на средата за формиране на рискови поведенчески модели, свързани с алкохолната употреба при юноши” е особено актуална за нашето съвремие, правилно формулирана, отразява целта на научното проучване в предизвикателна научна област с интердисциплинарни измерения.

Литературният обзор е представен на 43 страници в три раздела: *✓Проблемът за рисковото поведение в юношеската възраст и неговата социална детерминираност; ✓Теории за детерминираността на рисковото поведение; ✓Групиране на рисковите поведения – модерна тенденция в изучаването на рисковото поведение.* Използваните литературни източници са впечатляващи като брой, представляват научни публикации на чуждестранни и български изследователи, публикувани в престижни научни списания. Източниците са преобладаващо актуални, съдържат се публикации, включително от 2016 г., коректно цитирани от докторанта. Написан е с изключителна прецизност и отразява задълбочено познание на обсъжданите проблеми. Така структуриран, обзорът представлява преглед на множество проучвания, включително и от български автори, посветени на изучаването на различните форми на рисково поведение в юношеска възраст като приоритетни проблеми на общественото здраве. Специално внимание се отделя на моделите на поведение и комуникация с т.н. значими други: родители, приятели, съученици и романтични партньори като детерминанти на рисковото поведение в юношеска възраст. Отделно се представят теориите за детерминираността на рисковото поведение:

социално влияние; теории за социалната детерминираност на рисковото поведение; теории за ролята на личността; теория за социалното заучаване; холистична теория на триадното влияние (TTI). В това представяне също ясно проличава дълбокото разбиране и вникване на докторанта в сложния, предизвикателен и проблематичен кръг на взаимодействие на „социалните, поведенческите науки”, „епидемиологичните и биологични науки”. Третата част от обзора е посветен на групирането на рисковите поведения като модерна тенденция в изучаването на рисковото поведение. Обзорът завършва с изводи, като се очертава значимостта на въпроса как да се ръководи процеса на социализация и идентификация на личността на юношите като уязвима група с минимализиране на участието на рисковото поведение. Като цяло литературният обзор е с подчертано приносен характер и представлява солидна база за собственото проучване.

Цел, задачи и методика на проучването: Целта на дисертационния труд е формулирана на базата на издигнати две хипотези за детерминираността на множественото рисково поведение в юношеска възраст: взаимна индукция на рискови поведения или социално детерминиране: коя от двете хипотези е по-съотносима към резултатите от комплексното изследване. Задачите, които изследователя си поставя, са сведени до 5, добре дефинирани и пряко свързани с поставената цел. Представен е дизайнът на собственото проучване. Използваният изследователски метод е социологически: анкетен метод – пряка групова анкета. Определен е обекта на научното проучване – множественото рисково поведение в юношеска възраст. Предмет на изследването е детерминираността на множественото рисково поведение. Представени са постановката, време и място на проучването. Период: октомври 2008 – април 2009 г. Логическа единица на наблюдение е всеки юноша (от 9-ти до 12-ти клас, възраст 15-19 години). Техническа единица на наблюдение са три средни училища в гр. Стара Загора: Гимназия с преподаване на чужди езици (ГПЧЕ) «Ромен Ролан», Професионална гимназия (ПГ) по облекло и хранене «Райна Княгиня» и Професионална гимназия (ПГ) по механотехника и транспорт «Н. Й. Вапцаров (изборът на училищата е подробно обоснован). Обем на извадката – 903 ученика от 1077 (response rate: 83.8%). Инструментариум: анкетната карта за набиране на първичната социологическа информация е оригинално разработена и успешно приложена за изследване на тютюнопушенето при средношколци (Саров, 2010) и редуцирана за нуждите на проучването до 23 въпроса, разпределени в 5 раздела, приложена към дисертацията (приложение 1).

Математико-статистическите методи (описателна и аналитична статистика) за обобщаване и анализ на данните от проучванията са коректно представени.

Резултатите се представят последователно в следващите 5 глави от дисертацията (Глава трета - Глава седма, включително) и обхващат 131 страници от дисертационния труд (46.6%, почти половината от обема). Изложението в тази част е структурирано, следвайки последователността на изследователските задачи. Представено е с изключителна прецизност в следната последователност: ✓Общо описание на изследваната извадка; ✓Социалната алкохолна употреба като потенциален групиращ рисковото поведение фактор; ✓Редовната алкохолна употреба като потенциален групиращ рисковото поведение фактор; ✓Фактори, влияещи върху избора на модел на алкохолна употреба и съпътстващото го групиране на рискови поведения; ✓Комплексен анализ на резултатите, като всяка една от тези глави завършва с обобщение и изводи. В представянето на резултатите и тяхното обсъждане впечатлява умението на д-р Галя Чамова да борави коректно с научната

информация, да прилага подходящите статистически методи и да интерпретира задълбочено и отговорно получените резултати.

Давам **висока оценка** на умението на д-р Галя Чамова да борави с първични емпирични данни, последователно да ги представя, обобщава и анализира с приложение на подходящи статистически методи, отговорно и прецизно да представя и обсъжда получените резултати. Специално искам да обърна внимание на високата отговорност и добросъвестност, с която д-р Галя Чамова подхожда в този процес. Приложението в дисертацията «Понятиен апарат», с който докторантът борави със завидна лекота, подпомага читателя за по-бързото възприемане на богатите резултати в това проучване, интегриращо познания, опит и умения от различни научни области (съвременна социологическа наука, социална медицина и обществено здраве, модерна епидемиология и биостатистика, промоция на здравето).

В Глава осма **«Обсъждане, изводи и приложения в областта на общественото здраве»** резултатите от проучването се обсъждат в следната последователност: **✓интерпретиране; ✓афективни социални влияния; ✓социални влияния на юношеската тълпа и група; ✓детерминанти на рисковото поведение; ✓методически иновации; ✓приложения в областта на общественото здраве.** По отношение на тази част от дисертационния труд давам **висока оценка** на умението на докторанта да обсъжда емпиричното в контекста на теоретичното познание и обратно, с особен акцент на приложимостта в областта на общественото здраве с обсъждане на иновации в превантивните интервенции, базирани на получените резултати.

Изводите от дисертационния труд са представени в **9 пункта**, съответно на поставените задачи и представляват синтез на изведените такива от представените резултати и обсъждане от емпиричното проучване. Установява се, че социалната алкохолна употреба е най-разпространеният модел на рисково поведение, а алкохолната употреба – най-вероятният кандидат за «вход» в множественото рисково поведение. На базата на получените резултати се стига до извода, че нито хипотезата за взаимната индукция на рискови поведения, нито хипотезата за социалното индуциране на рискови поведения са достатъчни за обяснение на детерминираността на множественото рисково поведение. Тезата, че множественото рисково поведение се дължи на персоналното интерпретиране на социалните влияния, е най-непротиворечно съответстваща с резултатите от емпиричното социологическо проучване. Усилията за превенция на рискови поведения при юношите следва да се насочат в две основни направления: - използване на силния мотивиращ ефект на афективното интерпретиране за формиране на антирискови базисни нагласи, особено когато юношата живее в семейство с неконсистентни поведенчески модели; - предлагане на алтернативни начини за придобиване на лидерски статут чрез училищно базирани превантивни програми, стимулиращи развитието на социално-полезните качества на личността.

Представените от докторанта **приноси** във връзка с дисертационния труд са представени в 4 пункта като такива с **теоретико-методологически и практико-приложен характер. С теоретико-методологически характер:** **✓въвеждат се три разновидности на конструкта интерпретиране** (нормативно, моделиращо и афективно) за допълване на теорията за социалното заучаване и социал-когнитивната теория, свързано с тяхната неприложимост за обяснение на поведенческото моделиране при неконсистентни модели на рисково поведение при родителите; **✓разкрива се недостатъчността** на двете хипотези за детерминирането на рисковото групиране: хипотезата за взаимна индукция на рисковите поведения и хипотезата за социално индуциране на рисковото групиране и се обосновава тезата, че множественото рисково поведение се дължи, освен на

социални влияния, също и на начина, по който юношите ги интерпретират; ✓ потвърдена е приложимостта на метода за комплексно изследване на рисковото поведение на Саров (2010) за изследване на социалната детерминираност на алкохолната употреба и рисковото групиране. Създадени са оригинални подобрения на метода, чрез въвеждане на вторични индикатори за оценка значението на консистентността на поведенческите модели на родителите и на ситуациянното пресиране в юношеската тълпа. С практико-приложен характер: ✓ разкрити са възможности за промяна в дизайна на превантивните интервенции, като се предлага: а) използването на социалното влияние на емоционалната привързаност по отношение на майките и любимите за изграждане на афективно мотивирана резистентност към прорисковите социални влияния от страна на останалите групи значими други; б) предлага се концепция за училищно базирани превантивни програми, постигащи превантивен ефект чрез създаване на среда с алтернативно лидерство, с което да се отслаби влиянието на рисковото лидерство върху юношеската субкултура. Приемам така формулираните приноси, отразяващи и същевременно максимално синтезиращи същността на представения за оценка дисертационен труд.

Във връзка с дисертационния труд докторантът д-р Галя Димитрова Чамова представя **4 публикации и две научни съобщения**.

Авторефератът е разработен на 56 страници, правилно структуриран, написан с ясен и точен език, съдържа основните резултати от научното проучване, списък на научните публикации и съобщения във връзка с дисертационния труд, използвания понятиен апарат и резюме на английски език.

Лични впечатления: Имам отлични лични впечатления за ас. д-р Галя Димитрова Чамова. Специално искам да подчертая нейната изключителна прецизност и отговорност, с която се отнася към всяка изпълнявана от нея задача. Тя е добросъвестна и последователна в работата си като преподавател и изследовател, с непрекъснат стремеж за професионално усъвършенстване и развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Давам **висока положителна оценка** на представения от **ас. д-р Галя Димитрова Чамова** - докторант на самостоятелна форма на обучение към Катедра „Социална медицина и здравен мениджмънт” – Медицински факултет към Тракийски университет – Стара Загора, дисертационен труд на тема: „**Влияние на средата за формиране на рискови поведенчески модели, свързани с алкохолната употреба при юноши**”.

Давам своя положителен вот „**ДА**” и препоръчвам на Уважаемото научно жури да гласува за **присъждане на образователната и научна степен „Доктор”** на д-р Галя Димитрова Чамова по научната специалност „**Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията**”, професионално направление 7.1., „**Медицина**” от област на висше образование 7. **Здравеопазване и спорт**.

01.07.2016

гр. Стара Загора

Изготвил становището:

проф. д-р Юлияна Крумова Маринова, дм